

provinsje fryslân
provincie fryslân

Voortgangsrapportage Landbouwagenda

Toekomstbeeld Friese landbouw 2021 - 2030

Inhoud

“We werken als Friese provinciale overheid samen met ondernemers, onderzoekers en het onderwijs aan concrete actiepunten. Deze dragen bij aan de toekomst van de Friese landbouw en agrifoodsector.”

Ingrid van Huizen,
namens het programmteam van de Landbouwagenda

Inleiding

Voor u ligt de voortgangsrapportage van de Friese Landbouwagonde, zoals die in september 2021 is opgesteld. In deze rapportage informeren we u over de stand van zaken van de negen in de Landbouwagonde benoemde actiepunten. Door inzet op deze actiepunten ondersteunt de provincie Fryslân de agrarische sector bij het zetten van stappen naar de 5e groene ster voor de landbouw.

We zijn in afwachting van welke maatregelen het demissionair kabinet gaat nemen over de toekomst van de landbouw, nu het niet gelukt is een Landbouwakkoord te sluiten. Het is de vraag of er, overeenkomstig het voorstel van de heer Remkes nog toegewerkt wordt naar een kabinetsplan, om invulling te geven aan het proces van de benodigde transitie. In het Fries Programma Landelijk Gebied, afgekort FPLG, werkt Fryslân aan de toekomst van het Friese landelijke gebied. Het FPLG is de Friese invulling van het Nationaal Programma Landelijk gebied (NPLG).

Ondertussen werken we als Friese provinciale overheid samen met ondernemers, onderzoekers en het onderwijs aan concrete actiepunten. Deze actiepunten dragen bij aan de toekomst van de Friese landbouw en agrifoodsector. De Landbouwagonde richt zich op het wegnemen van belemmeringen om daarmee de transitie naar een duurzame (kringloop)landbouw te versnellen en het agrarisch ondernemerschap te versterken. Met deze agenda wordt gestuurd op doelen, op het geven van een langdurig perspectief aan agrarisch ondernemers met structurele financiën. Dit betekent niet dat er toegewerkt wordt naar nieuw beleid, maar dat de landbouwsector juist vanuit het bestaande beleid in staat wordt gesteld om meer te verduurzamen door middel van groen ondernemerschap. Daarmee wordt de landbouwagonde complementair gemaakt aan de activiteiten die voortvloeien of ontwikkeld worden vanuit het FPLG.

In deze rapportage leest u hoe wij binnen onze provincie zo concreet mogelijke stappen zetten, en hoe deze vorderen. Dat betekent ook het delen van kennis en gezamenlijk nadenken hoe we gezamenlijk waarde kunnen toevoegen aan de positie van de Friese landbouw buiten Fryslân. Hieronder wordt per actiepunt aangegeven wat er de afgelopen periode is gebeurd en wat de vervolgstappen zijn. De Landbouwagonde is een dynamische agenda die als leidraad dient voor de komende tien jaar. Voor meer informatie over hoe we dit precies invullen kunt u onze [Startnotitie Landbouwagonde](#) lezen.

Ingrid van Huizen,
namens het programmateam
van de Landbouwagonde

Leeuwarden, juli 2023

Een Friese Voedselcoöperatie oprichten

(2021 – 2024)

Het eerste actiepunt in de Landbouwagenda is het oprichten van een Friese Voedselcoöperatie om de marktcoördinatie te verbeteren en een groothandelsfunctie te benutten, mede op basis van de Voedselvisie voor Fryslân van de Friese Voedselbeweging.

De Friese Voedselcoöperatie krijgt steeds meer vorm. Op 19 mei jl. heeft een constructieve bijeenkomst plaatsgevonden met de brede groep deelnemers vanuit de Landbouwagenda en de betrokken ondernemers, zoals Boer&Chef, Bioweb, Machandel, de Fryske Ambassade en de Kruidhof. In deze bijeenkomst is door de werkgroep, onder leiding van Albert-Jan Abma transitiebegeleider bij TimeTools innovations, het plan van aanpak om een pilot rondom logistiek vorm te geven toegelicht.

Op dit moment is de korte keten veel 'ieder voor zich', en is er weinig onderlinge afstemming. Hierdoor rijden verschillende busjes door de provincie om producten van A naar B te brengen. Door dit met meerdere partijen op elkaar af te stemmen en met elkaar samen te werken, kan er een efficiëntieslag worden gemaakt. De aanwezigen gingen hierover met elkaar in gesprek. De pilot focust op de biologische logistiek, zowel rechtstreeks naar de consument als via de tussenhandelaren en retail naar de consument.

Tijdens deze pilot wordt ook gekeken naar gezamenlijk vervoer van biologische en niet biologische agrarische producten. Daarnaast wordt gekeken naar kleinschalige producenten voor wie de SKAL-certificering -een certificaat waar ieder bedrijf dat biologische producten produceert, verwerkt, verpakt, importeert, verhandelt of opslaat, over moet beschikken- een (te) zware belasting wordt ervaren. Afsproken is dat een aantal betrokken partijen zoals Bioweb en Boer&Chef dit met de werkgroep verder gaan uitwerken.

■ Herkenbaar maken van Friese producten

Door de Friese ambassade is een subsidieaanvraag gedaan voor het bekend en herkenbaar maken van Friese producten voor de lokale retailers. Het doel hiervan is dat in supermarkten meer lokale producenten vanuit de korte keten worden vermarkt door deze veel beter zichtbaar te maken in de supermarkt.

Omdat het oprichten van een voedselcoöperatie voor lokaal en biologisch voedsel met de huidige financiële beschikbare middelen niet behaald kan worden, is met de betrokkenen besloten om bouwstenen aan te leveren, die uiteindelijk kunnen bijdragen aan de uiteindelijke voedselcoöperatie.

Er is bij de betrokken ondernemers geïnventariseerd waar behoeftes liggen en welke thema's aandacht verdienen. Na terugkoppeling is aan de hand hiervan een groep met het thema 'logistiek' aan de slag gegaan. Er is voor gekozen om 'de biologische aanlevering van lokale producten' uit te werken met de betrokken ondernemers. En te bekijken hoe logistiek kan worden samengewerkt en welke belemmeringen daarbij worden ervaren. Het doel is om deze belemmeringen te agenderen en op te lossen. De provincie vervult hierin een faciliterende rol aan de projectgroep die dit actiepunt oppakt.

De werkgroep werkt in overleg met de brede stakeholdergroep een advies uit over hoe het biologische voedsel lokaal door een efficiënte logistiek zich verder kan door ontwikkelen. Ook mogelijke belemmeringen die daarbij in beeld komen worden vastgesteld. De resultaten hiervan zullen in 2023 worden opgeleverd en verspreid. Tevens wordt geprobeerd te verbinden met alle initiatieven die lopen op dit vlak.

Regionale verduurzaming aansluiten op internationale normeringen voor o.a. zuivel en pootgoed

(2021 – 2024)

Dit actiepunt wordt gekoppeld aan al lopende projecten, het mogelijke Landbouwakkoord vanuit het NPLG en het verbinden van de quadruple helix; bedrijfsleven, primaire sector, overheden, onderwijs en onderzoek in Fryslân. In februari 2022 heeft hiervoor een startbijeenkomst plaatsgevonden.

We verbinden het thema duurzaamheid met de uitkomsten van het project 'Caring for Soil, Caring for Life' dat door het Innovatiepact Fryslân (IPF) als Economische Agrofoodagenda voor Fryslân wordt uitgevoerd (2023). Ook daarin opgenomen is de Roadmap Kringlooplandbouw - Grondstoffenanalyse, hotspots en roadmap van The Potato Valley 2022.

Inmiddels zijn de provincies Groningen en Drenthe en AgroAgenda Noord-Nederland betrokken bij het project 'Caring for Soil, Caring for Life'. De provincie Flevoland heeft ook aangegeven geïnteresseerd te zijn. De finale oplevering van het project staat gepland in 2023. Op 27 januari jl. is er gesproken over de betrokkenheid van Dairy Campus en het Friese bedrijfsleven. Er is afgestemd hoe met inzet van het bedrijfsleven concreet invulling kan worden gegeven aan de Economische Agrofoodagenda. Bodem en technologische ontwikkelingen (voor agri en food) staan hierin centraal. Denk bijvoorbeeld aan bodemverwaarding in relatie tot CO2. Dat spreekt internationaal aan, en kan daarnaast ook lokaal geregeld worden. Bovendien komt dit ook tot uiting in de plannen voor het Fries Programma Landelijk Gebied.

Daarnaast koppelen we duurzaamheid ook aan de doorstart van Dairy Valley (Resultaat 20 van het Bestuursakkoord 'Lok op Ien'). Het uiteindelijke doel is om Fryslân neer te zetten als internationaal merk voor agrarische producten - waaronder zuivel en pootgoed - waar regionale duurzaamheid in is opgenomen. In combinatie met het FPLG zijn er op dit vlak al veel ontwikkelingen. Het is nog niet duidelijk hoe het proces van dit actiepunt verder zal zijn. Als regio is er lang gekeken naar het Landbouwakkoord – en nu naar het demissionair kabinet – en naar de beoordeling van de gebiedsprogramma's die voor het NPLG door de provincies zijn opgesteld. De richting die daar gekozen wordt, zal van invloed zijn op óf en hoe we dit actiepunt verder ontwikkelen.

Een Fries Beheerfonds opzetten

(2022 – 2030)

We zetten een Fries Beheerfonds op om daarmee het stapelen van beloningen te realiseren en een verdienmodel voor de komende 20 jaar vast te leggen. Daarbij onderzoeken we ook fiscale mogelijkheden om een verdienmodel voor natuurinclusieve kringlooplandbouw op te zetten.

Het Fries Beheerfonds is bedoeld om 'groenblauwe diensten' te belonen en het gat te vullen tussen wat er maatschappelijk wordt gevraagd van agrariërs en waarvoor zij nu betaald krijgen. De provincie wil een actieve rol spelen in het opzetten van dit fonds, maar wil dit graag in nauwe samenspraak met betrokken partijen doen. In 2022 heeft de provincie daarom vier bijeenkomsten georganiseerd en een voorstel geformuleerd voor de opzet van dit fonds. Kijk en luister naar onze [Videoboodschap Fries Beheerfonds](#) over dit onderwerp.

Alle geïnteresseerde stakeholders zijn uitgenodigd om aan te sluiten bij de overleggen onder leiding van een externe adviseur. Deelnemers waren mensen vanuit andere opgaven van de provincie, ketenpartijen, financiële partijen, de Friese Milieu Federatie, vertegenwoordigers van de agrarische belangenbehartigingspartijen en gemeenten.

Hieruit kwamen de volgende wensen en ideeën naar voren:

1. Het fonds moet betalen voor een brede waaier aan groenblauwe diensten op het gebied van biodiversiteit, landschap, water, bodem en klimaat. Uiteraard moet daarbij overlap met bestaande regelingen worden voorkomen (ANLb, eco-regeling, Agrarisch Natuurfonds Fryslân, Valuta voor Veen). Er is een lijst opgesteld van maatregelen die nog niet uit andere regelingen worden betaald.
2. Het fonds bevat bij voorkeur zowel publieke- als private middelen. Daardoor kan een verdienmodel ontstaan. Publieke kanshebbers zijn bijvoorbeeld het FPLG en een nieuw te introduceren 'belevingsbelasting', maar ook een vereenvoudigde vergunningverlening. Private kanshebbers zijn onder meer rentekortingen, voorrang bij de toedeling van gronden en hogere afzetprijzen via ketenafspraken.
3. Er vindt doelsturing plaats: de diensten worden prestatiegericht ingevuld. Verkend wordt of het fonds kan belonen op basis van Kritische Presentatie Indicatoren (KPI's).
4. Zo mogelijk wordt het spoor van opdrachtverlening gevolgd en proberen we weg te blijven uit de sfeer van staatssteun. Over dit thema is begin 2023 echter een kleine deskundigenbijeenkomst georganiseerd, waaruit bleek dat het staatssteunspoor toch het handigst lijkt, zeker gezien de sinds kort ruimere mogelijkheden voor staatssteun.

Inmiddels is doelsturing aan de hand van KPI's opgenomen in het FPLG. Het project "Werken met KPI's in Fryslân" is één van de bijbehorende maatregelenprogramma's om te voorzien in een substantieel budget aan publieke middelen. Daarnaast blijft de provincie de mogelijkheden verkennen van een nieuwe belasting en van private financiering. Concreet zal een interne bijeenkomst worden georganiseerd met financiële experts om hiervoor stappenplan uit te denken. Daarbij zal ook gekeken worden naar wat er al landelijk al speelt en hoe daar op kan worden ingehaakt. Op deze manier wordt het Friese Beheerfonds ondergebracht in het FPLG. Dit laatste heeft de meeste tijd gevraagd. Ook staat het nog op de actielijst om op korte termijn een bijeenkomst te organiseren met de financiële afdelingen van de provincie.

ACTIEPUNT

4

Programma gezonde bodem gericht op vitale bodems, CO2- vastleggen en klimaatadaptatie (2021 – 2024)

In de Landbouwagonde is opgenomen dat de kennis- & innovatie instellingen in Fryslân hun rol als 'hub' zullen versterken. Daarvoor is het nodig dat de verschillende kennis- en innovatieactiviteiten in Fryslân meer samenkomen. Het verdienvermogen voor nieuwe vormen van landbouw wordt meegenomen in de programma's van de kenniscentra. Er wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij nationale en Europese programma's. Deze integrale aanpak is op de sector gericht, met een focus op het agrarisch ondernemerschap. Het effectiever en efficiënter door laten stromen van onderzoek via praktijkproeven naar de sector krijgt nog meer nadruk. De komende tijd ligt dan ook -in het kader van bodem- de focus op het aanvragen van een EU Horizon aanvraag, ook om nieuwe projecten hieromtrent te kunnen initiëren en financieren.

Hierbij hoort het actiepunt gezonde bodem; gericht op gericht op vitale bodems, CO2-vastleggen en klimaatadaptatie. In september 2022 was de startbijeenkomst van de "Programmatische Kennisaanpak Bodem" van de Friese Landbouwagonde. Noordelijke en Friese kennisinstellingen, bedrijven en de provincie waren hier goed vertegenwoordigd. Na inspirerende discussies en presentaties van onder andere Minko Rooks (Beleidsadviseur Bodem, provincie Fryslân) en dr. Emiel Elferink (Lector bodem Hogeschool Van Hall Larenstein) werden gezamenlijk focuspunten benoemd. Het werd duidelijk dat er in Fryslân momenteel heel veel gebeurt op het gebied van bodembeleid, -kennis en -innovatie, en dat de groep deelnemers zich onder andere ten doel wil stellen hier samen enigszins regie op uit te gaan oefenen. Andere punten die werden genoemd waren het koppelen van de bodemopgave aan andere opgaven, zoals de landbouwtransitie, water en klimaat en het sluiten van kringlopen, ook in het kader van het NPLG. Tenslotte werd het belang onderstreept van het creëren van handelingsperspectieven voor de agrarische sector en bodemonderwijs.

In mei is een eerste conceptversie van het FPLG vastgesteld door Gedeputeerde Staten van provincie Fryslân. Inmiddels is deze uitgewerkt naar een ontwerpversie. De ontwerpversie laat m.b.t. het thema bodem veel overlap zien met de doelen zoals die in de Landbouwagonde zijn benoemd, zoals het realiseren van vitale bodems, CO2-vastlegging en klimaatadaptatie.

De komende tijd wordt actief gezocht naar verbinding en synergie tussen de Friese Landbouwagonde en de, nog verder te concretiseren, plannen binnen het FPLG. Dit ook omdat het NPLG/FPLG meer financiële slagkracht heeft dan de Landbouwagonde zelf.

Twee concrete aanknopingspunten zijn het verwaarden van CO2-opslag, als aanvullende inkomstenbron voor boeren, en doelsturing met Kritische Prestatie Indicatoren. Regelgeving die stuurt op doelen in plaats van middelvoorschriften (voorschriften die exact en uniform voorschrijven wat en wanneer is toegestaan) is één van de thema's waar de landbouwsector graag met de overheid en andere partijen stappen in zet. Hiermee krijgen ondernemers de ruimte om op de meest passende manier te voldoen aan de doelen van het beleid (in het ontwerp-FPLG is doelsturing een centraal thema). Om de vorderingen te meten en te stimuleren zijn verschillende instrumenten beschikbaar. Het bekendst zijn de Kritische Prestatie Indicatoren. Een eenvoudige uitleg over het werken met KPI's is te zien in de [beschikbare animatie](#). Andere instrumenten zijn bijvoorbeeld de Afrekenbare Stoffenbalans (ASB), Bodemindicatoren voor Landbouwgronden in Nederland (BLN-indicatorset) en de Open Bodemindex (OBI). Als deze indicatoren worden voorzien van drempel- en streefwaarden, is voor de grondgebruiker duidelijk hoe hij scoort en welke extra prestaties gewenst zijn.

Veel activiteiten van de georganiseerde activiteiten zijn belegd bij externe partners (kennisagenda bodem, kringloop coöperatie), of worden spontaan door de markt opgepakt (koolstofvastlegging). Daarnaast zijn er bijeenkomsten georganiseerd vanuit de provincie, met als doel kennisdeling, kennisontwikkeling en (proces-)innovatie. Het is dan ook de provincie die de eindverantwoordelijkheid draagt voor dit thema in het kader van de Landbouwagonderwerpenagenda.

ACTIEPUNT

Een gezamenlijk programma Dairy Waardetoevoeging inclusief verlaging emissies in de melkveehouderij

(2022 – 2030)

Een gezamenlijk programma Dairy Waardetoevoeging inclusief verlaging emissies in de melkveehouderij maakt onderdeel uit van het doel om de productiewaarden te versterken door kennis en innovatie. Dat willen we doen door het koppelen van ingrediënten van melk aan waardetoevoeging. Daarvoor moet er ruimte in regelgeving/vergunningen en stimulansen voor melkveehouders komen die willen innoveren om emissies te verminderen.

In februari 2022 is hierover een startbijeenkomst geweest. De betrokken belanghebbenden zijn gemeenten, kennisinstellingen, agrarische belangenbehartigers en onderzoekers. Er is toen opdracht verstrekt aan de Dairy Campus en het Food Application Centre for Technology (FACT) om gezamenlijk tot een inhoudelijk plan van aanpak te komen voor een onderzoek naar gedifferentieerde melkstromen. De provincie vervult hier de rol van verbinder en ondersteunt het proces waar nodig. Op dit moment werkt de provincie samen met beide partijen verder aan de financiering voor dit onderzoek. Een aantal belanghebbenden is al nauw betrokken en er is ook interesse vanuit de zuivelverwerkers om hierbij aan te sluiten. De komende tijd wordt een overleg ingepland om alle geïnteresseerden inhoudelijk bij te praten over de onderzoeksopzet en de concrete uitwerking van dit actiepunt. Het doel is om in dit jaar het onderzoeksvoorstel financieel ook te bestendigen en in te dienen. Dit wordt gedaan in afstemming met de potentiële actiehouders, en vervolgens uitgewerkt door Kees de Koning (WUR/Dairy Campus) en Coos Oosterhaven (FACT). Op dit moment wordt er gefocust op het bepalen van de financieringsvorm en hier invulling aan te geven.

Ondernemers worden ondersteund door onafhankelijke adviseurs, businesscoaches en onderling mentorschap

(2021 – 2024)

De provincie Fryslân is van mening dat (agrarisch) ondernemers ondersteund moeten worden door onafhankelijke adviseurs, businesscoaches en onderling mentorschap. De provincie versterkt de rol van de innovatiemakelaar om agrarisch ondernemers te steunen om stappen te zetten naar natuurinclusieve kringlooplandbouw. Dit draagt versneld bij aan de overkoepelende opgaven om een gezond klimaat voor agrarisch ondernemerschap te realiseren.

De wens om te starten met individuele advisering van boeren over natuurinclusieve landbouw leeft al lang, zowel binnen de provincie als bij belanghebbenden. Vanaf het najaar van 2021 is Living Lab Fryslân (LLF) aan de slag gegaan met de Landbouw Adviespool (LAP) in opdracht van de provincie. De LAP is een netwerk van onafhankelijke adviseurs die over één of meerdere aspecten van natuurinclusieve landbouw boeren kunnen adviseren of helpen met problemen waar agrarische ondernemers tegen aan lopen tijdens de transitie naar een duurzamere landbouw. Er is een loket en een website voor vragen van agrarische ondernemers. Na een startgesprek om de vraag helder te krijgen, worden de vragen ondergebracht bij een onafhankelijke adviseur. Deze adviseur bezoekt vervolgens de ondernemer. Inmiddels zijn er ruim 100 vragen over natuurinclusieve landbouw binnengekomen en opgepakt door de LAP. De LAP wordt inmiddels ook ingezet om agrarische ondernemers in het veenweidegebied bij te staan met onafhankelijk advies om natuurinclusiviteit in hun bedrijfsvoering vorm te geven. De LAP kan ook op andere thema's van de provincie adviseren en een koppeling met het landbouwbeleid van de provincie toepassen op de agrarische bedrijven, zoals in het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB), advisering van de ANLb collectieven en ook in het FPLG. Per vraag is een maximaal budget beschikbaar. De financiering van de LAP wordt aangevuld met een subsidie. De provincie blijft dit actiepunt aanjagen door bijeenkomsten te organiseren en stakeholders te betrekken.

Grondgebondenheid verwaarden

(2022 – 2030)

Gebiedswaarden inclusief biodiversiteit moeten van toegevoegde waarde zijn voor het agrarisch product en moeten hun plek krijgen in de keten. Grondgebondenheid draagt daaraan bij en is voor Fryslân een uniek verkooppunt. Grondmobiliteit is van belang zodat melkveehouders kunnen investeren in een meer grondgebonden bedrijfsvoering en een goede huiskavel waarmee weidegang kan worden gerealiseerd. Voor ontwikkeling van nieuwe markten is, naast duidelijke randvoorwaarden van ketenpartners, een stimulerende overheid nodig die nieuwe waarden en nieuwe markten kan helpen ontwikkelen. Denk aan CO2-opslag en slimme verwaarding van mest, maar ook het aanbieden van Fryslân als voorbeeldregio voor de rest van Europa.

Het actiepunt 'Waarde toevoegen vanuit gebiedswaarden, biodiversiteit en grondgebondenheid' wordt uitgevoerd door middel van drie actiepunten, waarvan er één is geagendeerd als actiepunt waar Fryslân de focus op legt in het reisschema van de Landbouwagonde. Die drie actiepunten zijn:

1. de aanpak van grondmobiliteit, zodat melkveehouders kunnen investeren in een meer grondgebonden bedrijfsvoering; in overleg met het Ministerie van LNV en de melkveehouderijsector worden pilots gestart om grondgebondenheid meer te stimuleren.
2. Daarnaast worden er verkenningen gedaan naar hoe de problematiek van de huiskavels op te lossen en natuur(inclusief) te implementeren.
3. Het verwaarden van grondgebondenheid door o.a. verminderde administratieve lasten en contouren van het nieuwe mestbeleid te verkennen. Hoe gaan we slimmer om met mest en een grondgebonden bedrijfsvoering belonen om emissies te reduceren?

Dit laatste actiepunt wordt de komende maanden actief opgepakt. De provincie heeft hierbij de rol van aanjager. Het Ministerie van LNV heeft de hoofdlijnen van het nieuwe mestbeleid gepresenteerd. Inmiddels is ook bekend dat de afbouw van derogatieregels per 1 januari 2023 een feit is. Wat betekent dit voor de grondgebondenheid en toevoegen van waarde daaraan in Fryslân? Op 5 oktober 2022 lichtten wij tijdens een bijeenkomst met belanghebbenden de beleidsmatige kaders en de stand van zaken in Fryslân toe. Op basis van derogatieregels is de melkveehouderij in Fryslân grondgebonden met een dierlijke stikstofproductie van ca. 242 kg N per ha.

De landbouw als geheel heeft een grotere fosfaat plaatsingsruimte dan fosfaatuitscheiding van 950 ton fosfaat. Voor stikstof is er met derogatie meer excretie dan plaatsingsruimte van ca. 8.500 ton. Dit gaat de komende jaren veranderen. Met die kennis is geïnventariseerd welke kansen we zien in Fryslân.

Allerlei suggesties zijn genoemd zoals het werken aan groene kunstmestvervangers, belonen van grondgebondenheid via de afrekenbare stoffenbalans of KPI's en de bevordering van grondmobiliteit. Hoe kan een toekomstig gemiddeld melkvee- en akkerbouwbedrijf in Fryslân er uit komen te zien met welke inkomstenbronnen? In november 2022 was de volgende bijeenkomst waarin dit voorstel verder is besproken om na te gaan hoe we hier concreet vervolg aan kunnen geven. Deelnemers waren mensen vanuit andere opgaven van de provincie, ketenpartijen, financiële partijen, Friese Milieu Federatie, vertegenwoordigers van de agrarische belangenbehartigingspartijen en gemeenten. De uitkomst van deze bijeenkomst was: een sterke grondgebondenheid bij invulling van de brede opgaven die er voor de landbouw liggen m.b.t. klimaat, stikstof, biodiversiteit, kringlooplandbouw, bodem kan vereenvoudigen, maar het continuïteitsperspectief (verdienvermogen) verslechtert door het vergroten van de grondgebondenheid en/of bedrijfsaanpassingen t.b.v. de invulling van 5 sterren landbouw. Uiteindelijk zijn de aanwezigen in november 2022 uitgedaagd om zelf met een propositie te komen vanuit de landbouw in relatie tot het FPGL.

Studies van Wageningen Universiteit tonen dit ook aan zowel voor de melkveehouderij als voor de akkerbouw. De afbouw van de derogatie versterkt de afname van het verdienvermogen voor de melkveehouderij. De akkerbouw zal daar naar alle waarschijnlijkheid voordeel van genieten, via de aanvoer van gratis meststoffen in de vorm van dierlijke mest.

Om de negatieve ontwikkeling van het verdienvermogen te keren liggen er mogelijkheden in de vorm van het belonen van de grondgebondenheid via KPI's en/of op termijn ruimte in wet- en regelgeving in de vorm van vermindering van de administratieve lasten en bedrijfsspecifieke dierlijke bemestingsnormen om de circulariteit te vergroten en het kunstmestgebruik te reduceren.

Op korte termijn wordt er een nieuwe bijeenkomst georganiseerd gericht op mestbeleid i.s.m. Noord Nederlandse experimenteerruimte. Ook zal er worden nagegaan welke Friese propositie de stakeholders zelf voor de Friese landbouw voor ogen hebben. Daarnaast zijn de 'op een bierviltje uitgerekende gegevens voor extensiveringskosten van een gemiddeld akkerbouw en gemiddeld melkveebedrijf' meegenomen naar het FPLG.

Een Friese coöperatie voor kringlooplandbouw opzetten

(2022 – 2030)

De provincie Fryslân ambieert een Friese coöperatie voor kringlooplandbouw op te zetten. Het doel van deze coöperatie is het ontwikkelen van een volwassen markt voor reststromen en circulaire landbouw op een zo lokaal mogelijk niveau.

Op 12 oktober 2022 vond in Leeuwarden de tweede bijeenkomst plaats in het kader van de 'Kringloopcoöperatie'. De locatie van de bijeenkomst, het Swettehûs in Leeuwarden, bleek toepasselijk vanwege het circulaire karakter van dit nieuwe gebouw waarin onder andere hergebruikt hout van oude meerpalen is verwerkt. De bijeenkomst werd zeer goed bezocht door een twintigtal vertegenwoordigers van belangenbehartigers, gemeenten, banken, agrarische collectieven, onderzoeksinstituten en de coöperatie [Agricycling](#). Provincie Fryslân ondersteunt dit project en in dat kader ook (kringloop)coöperatie Agricycling. Er waren presentaties van achtereenvolgens Pieter van der Valk (Agricycling) over het business model van de coöperatie, Astrid Meijer (Circulair Terreinbeheer) over het wegnemen van wettelijke belemmeringen en de landelijke lobby, Sven Jurgens (Vereniging Circulair Friesland) over het zetten van een stip op de horizon en het recyclen van humane mest en Emiel Elferink (Hogeschool Van Hall Larenstein) over nieuwe onderzoeks- en innovatieprojecten die handelingsperspectief kunnen bieden.

De bodem speelt een centrale rol in de kringloop, zo werd benadrukt. Er is dan ook een duidelijke link en overlap met de Programmatische Aanpak Bodem van de Landbouwgenda, waarin deels dezelfde partijen actief zijn. De belangrijkste conclusie van de middag was dat de Kringloopcoöperatie al goed op weg is in een aantal Friese gemeenten en dat er groot enthousiasme is in andere gemeenten om mee te doen. Hierbij kan het erg bevorderlijk zijn als gemeenten, die voorlopen zoals Súdwest Fryslân, hun kennis kunnen delen met gemeenten die nu op het punt staan mee te gaan doen. Ook kan het helpen dat sommige gemeenten, zoals we nu al zien, hierin samen optrekken. De deelnemers uitten hun waardering voor dit soort bijeenkomsten en het elkaar op de hoogte houden van de ontwikkelingen in kennisland. Ook werd de mogelijkheid aangekaart om studiegroepen op te zetten voor het sluiten van kringlopen.

Het instellen van een Transitiefonds (2021-2024)

We stellen een Transitiefonds in om boeren te stimuleren aan de slag te gaan met natuurinclusieve kringlooplandbouw.

In 2022 heeft een drietal openstellingen plaatsgevonden voor fysieke investeringen voor waterkwaliteit en transitie op het Friese landbouwbedrijf. Elke openstelling had een subsidieplafond van €1.266.000,-. Het doel van de openstellingen was om de investeringsdrempel voor boeren te verlagen om een stap te zetten naar natuurinclusieve kringlooplandbouw, waarbij ook de chemische waterkwaliteit verbeterd kon worden. Denk aan systemen voor alternatief of verminderd pesticidegebruik, klimaatadaptieve drainage of voorzieningen voor weidegang. In totaal was hiervoor een budget beschikbaar van €3.798.000, verdeeld over drie tranches om veel landbouwers de kans te geven een subsidieaanvraag te doen.

In totaal zijn in 2022 in totaal 290 aanvragen gedaan met voor een bedrag van €25.223.340,14 aan investeringen. Hierbij is in totaal €7.403.967,14 subsidie aangevraagd. De meeste subsidie is aangevraagd voor het vergroten van mestopslagen, weidegang en machines voor spitten, zaaien, poten zonder extra grondbewerking. De meeste aanvragen zijn echter gedaan op weidegang. In vergelijking met andere openstellingen is er veel belangstelling voor fysieke investeringen (alleen bij niet-productieve investeringen wordt meer subsidie verleend).

Daarnaast is er ook een routekaart opgezet. Deze routekaart heeft geresulteerd in de kans om de toegezegde transitiemiddelen te integreren in een POP-openstelling voor fysieke investeringen. Door deze te combineren met maatregelen voor waterkwaliteit kan er meer aanspraak worden gemaakt van EU cofinancieringsbudget (wat een GS doel is), waardoor totaal voor 3,8 mln. kan worden opengesteld. Daarmee bestaat de openstelling uit twee onderdelen; KRW maatregelen landbouw en Landbouwinvesteringen voor natuurinclusieve kringlooplandbouw. Op dit moment is het zo dat er in totaal €7.403.967,14,- aan subsidie aangevraagd voor deze openstelling. Dit betekent dat bijna een keer zoveel subsidie is aangevraagd als dat beschikbaar was. De provincie stelt daarom nu alsnog 1,7 miljoen extra subsidie beschikbaar om alle aanvragen alsnog in behandeling te kunnen nemen. Het investeren in innovatie en modernisering versterkt de positie van de agrarisch ondernemer. Daarnaast dragen deze investeringen bij het verduurzamen van de agrarische bedrijfsvoering en specifiek de Kader Richting Water doelstellingen. Het gaat om een laatste budgetopgolving in het Europese Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP3/POP3+).

Op 4 juli 2023 zijn de statenleden middels een brief geïnformeerd over het ophogen van de subsidieopenstelling productieve investeringen maar is daarnaast ook het verloop van de regeling toegelicht. Het gaat om een laatste budgetopgolving in het Europese Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP3/POP3+).

In het Nationaal Strategisch Plan GLB 2023-2027 (NSP), als invulling van het nieuwe GLB, zullen ook openstellingen voor fysieke investeringen plaatsvinden. In deze openstellingen zal rekening worden gehouden met de opgedane kennis vanuit de openstellingen onder het POP3+.

Monitoring

De monitoring is een belangrijk onderdeel om de voortgang van de doelen van het beleid in Fryslân in beeld te brengen. Er dient onderscheid te worden gemaakt tussen de monitoring van proces- en beleidseffecten. Deze Landbouwagonde wordt procesmatig gemonitord. Zo wordt per actiepoint -om het beoogde resultaat te waarborgen- in de gaten gehouden of het doel nog steeds actueel is, of deze misschien bijgesteld moet worden in het licht van de huidige en/of onvoorziene ontwikkelingen. Daarnaast is per actiepoint vastgesteld hoe de verantwoordelijkheden zijn verdeeld, en of de rolverdeling goed verloopt. De activiteiten worden bijgehouden, evenals mogelijke tegenstrijdigheden of andere factoren die het proces belemmeren. Per actiepoint zijn deze verwerkt in de verslaglegging van de voortgang. Over het algemene proces van de Friese Landbouwagonde valt te zeggen dat er duidelijk energie zit in het grotendeels nieuw samengestelde programmteam, maar dat de landelijke ontwikkelingen op het gebied van het NPLG/FPLG de vooruitgang van de actiepointen van de Landbouwagonde op dit moment nog niet ten goede komt. Niet alleen beleidsmatig, maar ook financieel maakt dat een en ander 'on hold' gezet wordt. In afwachting van het nieuwe college, en daarmee ook het nieuwe bestuursakkoord maakt dat een vooruitblik en strategie bepaling voor de komende jaren op moment van schrijven niet even makkelijk te duiden is. Wat daarentegen wel duidelijk is, is hoe het programmteam de tweede helft van 2023 voor ogen heeft. Dat blijkt ook uit de voortgang die tot nu toe is geboekt.

Mocht het nieuwe college het programma van de Landbouwagonde willen herijken, wordt het aanbevolen om wellicht een aantal actiepointen onder te brengen bij het FPLG. Er valt dan te denken aan regionale verduurzaming (actiepoint 2), het oprichten van een Fries beheerfonds (actiepoint 3), evenals de aanpak bodem (actiepoint 4) dat ook binnen het FPLG zou passen. Er kan ook gedacht worden aan het bundelen van krachten. Denk dan aan bijvoorbeeld het combineren van aan aanpak bodem (actiepoint 4) tezamen met het opzetten van een Friese cooperatie voor kringlooplandbouw (actiepoint 8). Dit alles om niet alleen meer financiële slagkracht te realiseren, maar ook om doelen efficiënt te behalen, landbouw- en natuurbreed gedacht. De komende tijd zullen de koppelkansen met het FPLG concreet worden gemaakt, zodat de Landbouwagonde nog meer complementair werkt aan het FPLG.

Daarnaast is het Dashboard Landbouw online beschikbaar gekomen, waarmee een structurele Fryske monitoring in beeld wordt gebracht van wat de situatie van de agrarische sector in Fryslân is en wat op de agrarische gronden wordt geproduceerd aan ecologische diensten. Mede op verzoek van de Provinciale Commissie Landelijk Gebied zijn de CO2 gegevens ook zichtbaar gemaakt bij landbouw, de derogatie in het mestbeleid opgenomen in de grafieken, tekstuele verbeteringen en duidingen toegevoegd. Voor de komende tijd worden nog een aantal wijzigingsverzoeken verder verkend en wordt bekeken hoe de resultaten van bedrijfsspecifieke doelen (zoals verwoord in het FPLG) ook hun plek in het dashboard kunnen krijgen.

De vervolgstappen

1. Een Friese Voedselcoöperatie oprichten

De werkgroep werkt in overleg met de brede stakeholdergroep een advies uit over hoe het biologische voedsel lokaal door een efficiënte logistiek zich verder kan door ontwikkelen. Ook mogelijke belemmeringen die daarbij in beeld komen worden vastgesteld. De resultaten hiervan zullen in 2023 worden opgeleverd en verspreid. Tevens wordt geprobeerd te verbinden met alle initiatieven die lopen op dit vlak.

2. Regionale verduurzaming aansluiten op internationale normeringen voor o.a. zuivel en pootgoed

De komende tijd wordt het Agrofoodcluster actief aangesloten bij ontwikkelingen en de voortgang van het Frysk Programma Landelijk gebied. In juli 2023 is de eerste Molkeborrel georganiseerd, in oktober volgt de tweede Molkeborrel (een netwerkevent van initiatieven en partijen binnen de agri- en zuivelsector in Fryslân). In november is er een brede oploop om het Agrofoodcluster in Fryslân te betrekken bij het opstellen van het definitieve gebiedsprogramma van het FPLG, wat er in Q1 2024 moet liggen.

3. Een Fries Beheerfonds opzetten

De eerstvolgende stap is het organiseren van een interne bijeenkomst met financiële experts om een stappenplan uit te denken voor een belastingheffing.

4. Programma gezonde bodem gericht op vitale bodems, CO2-vastleggen en klimaatadaptatie

De komende tijd ligt de focus op het indienen van een EU Horizon aanvraag voor Bodem. Van hieruit kunnen nieuwe projecten gericht op bodemonderzoek gefinancierd worden.

5. Een gezamenlijk programma Dairy Waardetoevoeging inclusief verlaging emissies in de melkveehouderij

Op dit moment werkt de provincie samen met het beide partijen verder aan de financiering voor dit onderzoek. Een aantal belanghebbenden is al nauw betrokken en er is ook interesse vanuit de zuivelverwerkers om hierbij aan te sluiten. De komende tijd wordt een overleg ingepland om alle geïnteresseerden inhoudelijk bij te praten over de onderzoeksopzet en de concrete uitwerking van dit actiepunt. Het doel is om in dit jaar het onderzoekvoorstel financieel ook te bestendigen en in te dienen. Dit wordt gedaan in afstemming met de potentiële actiehouders, en vervolgens uitgewerkt door Kees de Koning (WUR/Dairy Campus) en Coos Oosterhaven (FACT). Op dit mo-

ment wordt er gefocust op het bepalen van de financieringsvorm en hier invulling aan te geven.

6. Ondernemers worden ondersteund door onafhankelijke adviseurs businesscoaches en onderling mentorschap

De financiering van de LAP wordt aangevuld met een subsidie. De provincie blijft dit actiepunt aanjagen door bijeenkomsten te organiseren en stakeholders te betrekken.

7. Grondgebondenheid verwaarden

Er wordt er een nieuwe bijeenkomst georganiseerd gericht op mestbeleid, en daarnaast wordt verkend welke ideeën er leven t.a.v. een Friese propositie voor de landbouw.

8. Een Friese coöperatie voor kringlooplandbouw opzetten

De mogelijkheid om studiegroepen op te zetten voor het sluiten van kringlopen wordt onderzocht. Daarnaast wordt er een nieuwe bijeenkomst georganiseerd in het najaar. Er wordt gekeken naar welke onderzoeksvragen er zijn, en waar die uitgezet kunnen worden (bij onderzoekinstellingen of bureaus).

9. Het instellen van een Transitiefonds

Met de instemming van Provinciale Staten op de budgetverhoging van de openstelling, is dit actiepunt nu afgerond.

■ Monitoring

De koppelkansen met het FPLG worden concreter gemaakt, zodat de Landbouwagenda nog meer complementair werkt aan het FPLG. Daarnaast worden in het dashboard landbouw aanvullende wensen nog verwerkt. Er wordt ook verkend hoe de bedrijfsspecifieke doelen zichtbaar kunnen worden gemaakt in het dashboard landbouw.

Nawoord

De Landbouwagenda is een dynamische agenda die als leidraad dient voor de komende tien jaar. Het komend half jaar zal nog volop worden ingezet om tot concrete resultaten te komen vanuit de beschreven actiepunten. Vragen zoals 'wat kan de volgende stap zijn' en 'hoe kan dit bijdragen aan nieuw verdienmodel voor de boeren' zullen wederom op tafel komen. Maar ook, zijn er nieuwe inzichten, is er nieuwe kennis beschikbaar, wie zijn de beste partijen om aan het onderwerp te werken en op welk moment en vanuit welke rol? Ingezette acties zullen verder worden geconcretiseerd of uitgevoerd.

Daarnaast zal worden toegewerkt naar het nog meer complementair maken van de landbouwagenda aan het FPLG. Dat biedt de mogelijkheid om vanaf 2024 lacunes op te vullen of aanvullende kansen en innovaties verder te verkennen en uit te voeren. Met de Landbouwagenda heeft Fryslân naast het FPLG, waarmee ingezet wordt op doelsturing en ondersteuning met fysieke investeringen, een extra mogelijkheid om met ondernemers, onderwijs/onderzoek en overheid te werken aan nieuwe productmarktcombinaties voor de agrarische sector. De Friese Landbouwagenda werkt mee aan een duurzame toekomst voor de agrarische sector in Fryslân.

Colofon

Bij vragen kunt u contact opnemen met Ingrid van Huizen, Douwe-Jan Sietsma en Tjitske de Groot.

Ingrid van Huizen

i.b.vanhuizen@fryslan.frl
06-46891849

Douwe-Jan Sietsma

d.sietsma@fryslan.frl
06-12719590

Tjitske de Groot

t.degroot@fryslan.frl
06-11716657

Vormgegeven door:

In opdracht van de Provincie Fryslân
Juli 2023